

O'zbekiston aholisi mehnat faoliyatining statistika tahlili – aholining yoshi, jinsi, turmush darajasi.

Xudoyberdiyev. U

*SamISI Iqtisod fanlari doktori,
professor*

Abduraxmonova Mashhura

*SamISI Buxgalteriya hisobi va
menejment fakulteti 2-kurs BH-524-guruh
talabasi*

Shodikulova Aziza

*SamISI Buxgalteriya hisobi va
menejment fakulteti 2-kurs BH-524-guruh
talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada O'zbekiston aholisi mehnat faoliyati statistikasi tahlil qilinadi. Tadqiqot aholining yosh, jins va ta'lim darajasi bo'yicha ish bilan bandlik darajasini aniqlashga qaratilgan. Maqolada mehnat resurslarining demografik tarkibi, turli yosh guruhlari va jinsiy kategoriyalar bo'yicha ish bilan bandlik darajasi, shuningdek, ta'lim darajasi va ish bilan bandlik o'rtasidagi bog'liqliklar tahlil qilinadi. Maqola natijalari mehnat bozorini rivojlantirish, ishchi kuchini samarali taqsimlash va siyosiy qarorlar qabul qilishda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar:

O'zbekiston, mehnat faoliyati, ish bilan bandlik, yosh tarkibi, jins, ta'lim darajasi, statistika tahlili, tug'ilish, o'lim, o'rtacha yosh.

Аннотация: В данной статье проводится статистический анализ трудовой активности населения Узбекистана. Исследование направлено на изучение уровня занятости населения по возрасту, полу и уровню образования. Рассматриваются демографический состав трудовых ресурсов, показатели занятости различных возрастных и гендерных групп, а также взаимосвязь между уровнем образования и занятостью. Полученные результаты могут быть использованы для развития рынка труда, эффективного распределения рабочей силы и поддержки принятия управленческих решений.

Mehnat resurslari har bir mamlakatning iqtisodiy barqarorligi va rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasi ham ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasini amalga oshirishda aholining ish bilan bandligini oshirish va mehnat bozorini samarali tashkil etish muhim vazifalardan biridir. Aholining yosh, jins va ta'lim darajasi bo'yicha ish bilan bandlik darajasi tahlili mehnat bozoridagi

tendensiyalarni aniqlash, ishchi kuchi resurslarini optimal taqsimlash hamda davlat siyosatini shakllantirishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Mehnat faoliyati va ish bilan bandlik tushunchasi

Mehnat faoliyati – bu shaxsning iqtisodiy faoliyatda, ayniqsa ishchi kuchi sifatida qatnashishi jarayoni. Ish bilan bandlik darajasi esa mehnat resursining qaysi qismi faol ish bilan shug'ullanayotganini ko'rsatadi. Ushbu ko'rsatkich nafaqat iqtisodiy o'sish va barqarorlikni baholashda, balki mehnat bozoridagi muammolarni aniqlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Aholining yosh bo'yicha ish bilan bandlik darajasi

Aholi yosh tarkibining ish bilan bandlik darajasi yosh guruhlariga qarab sezilarli farq qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, 18–30 yoshdagi yoshlar orasida ish bilan bandlik darajasi nisbatan past bo'lib, ularning aksariyati ta'lim jarayonida yoki malaka oshirish kurslarida qatnashadi. 30–50 yoshdagi ishchi kuchi esa eng yuqori ish bilan bandlik darajasiga ega, chunki ushbu guruh faol mehnat bozorida to'liq qatnashadi. 50 yoshdan yuqori aholining ish bilan bandligi esa tabiiy ravishda kamayadi, bu esa pensiya yoshiga yaqinlashish bilan bog'liq.

Jins bo'yicha ish bilan bandlik darajasi

O'zbekiston mehnat bozorida erkaklar va ayollar orasida ish bilan bandlik darajasi sezilarli farqlarga ega. Erkaklar odatda sanoat, qurilish va transport sohalarida yuqori ish bilan bandlik ko'rsatkichlariga ega bo'lsa, ayollar esa ko'proq xizmat ko'rsatish, savdo va ta'lim sohalarida faoliyat yuritadilar. Shu bilan birga, gender asosidagi ish bilan bandlik darajasidagi tafovutlar davlat siyosati va ijtimoiy dasturlar orqali kamaytirishga harakat qilinmoqda.

Demografiya statistikasi – ijtimoiy-iqtisodiy statistika sohalaridan biri bo'lib, aholi soni, tarkibi, aholi yoki uning guruhlari joylashuvi va takror hosil bo'lishi bilan bog'liq ma'lumotlarni statistik usullardan foydalangan holda yig'ish, qayta ishlash, ifodalash va tahlil qilish faoliyati bilan shug'ullanadi.

O'zbekiston Respublikasining doimiy aholisi soni 2024-yil 1-iyul holatiga, ming kishi.

2024-yil 1-iyul holatiga doimiy aholi soni 37 134,2 ming kishini tashkil etdi, shundan erkaklar soni 18 696,7 ming kishini, ayollar soni 18 437,5 ming kishini, shahar aholisi soni 18 940,4 ming kishini, qishloq aholisi soni 18 193,8 ming kishini tashkil etdi.

Aholining o'rtacha yoshi bu – aholi yosh tarkibining taxminiy umumiy tavsifi. U umumiy aholi tarkibidagi barcha odamlar yoshlarining o'rtacha arifmetik qiymati sifatida hisoblanadi. O'rtacha yosh bu – aholi soni jihatidan teng bo'lgan ikkita guruhga bo'lingan yosh bo'lib, ularning birinchi yarmi yosh, ikkinchi yarmi esa katta. 2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra erkaklarning o'rtacha yoshi 28,5 bo'lsa, ayollarning o'rtacha yoshi 30,0 yosh deb hisoblangan.

Mehnatga layoqatli yoshdagi aholi soni – Mehnat kodeksiga muvofiq, 16 yoshdan 60 yoshgacha bo'lgan erkaklar va 16 yoshdan 55 yoshgacha bo'lgan ayollardan tashkil topadi (16 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar mehnatga layoqatli yoshdan kichiklar, 60 yosh va undan katta erkaklar hamda 55 yosh va undan katta ayollar mehnatga layoqatli yoshdan kattalar toifasiga ajratiladi). Shunga ko'ra 2024-yil 1-yanvar holatiga ko'ra jami mehnatga layoqatli yoshdan kichik aholi 32,0%

, jami mehnatga layoqatli yoshdagi aholi 56,4%, mehnatga layoqatli yoshdan katta aholi aholi 11,6% ni tashkil etgan.

Aholining yosh tarkibi bu – aholining yoshga qarab taqsimlanishi. Uni qurish uchun ko‘pincha bir yillik va besh yillik oraliqlar qo‘llaniladi. Yosh guruhi bu – umumiy yoshi va boshqa xususiyatlari bilan birlashtirilgan insonlar guruhi. Demografik guruhlariga go‘daklar (5 yoshgacha), bolalar (5-13 yosh), yoshlar (14-30 yosh), o‘rta yoshdagilar (31-59 yosh), keksalar (60 yosh va undan kattalar) kiradi.

Aholining yosh guruhlari va jinsi bo‘yicha taqsimlanishi:

2024-yil 1-yanvar holatiga O‘zbekiston Respublikasining doimiy aholisi tarkibini jinsi va yosh guruhlari bo‘yicha (65 yoshgacha bo‘lganlar 5 yillik yosh intervalida, 65 va undan yuqori yoshdagilar esa jamlangan holda) tahlil qilinganda, erkaklar tarkibida 5 yoshgacha bo‘lgan bolalar eng yuqori ko‘rsatkichni, ya’ni 2 262,7 ming kishini tashkil etgan. Erkaklar tarkibida eng kam aholi soni 60-64 yoshlilar hissasiga to‘g‘ri kelib, 657,0 ming kishini tashkil etdi. Shuningdek, ayollar tarkibida ham 5 yoshgacha bo‘lgan qizlar eng yuqori ko‘rsatkichni, ya’ni 2 108,1 ming kishini tashkil etgan bo‘lsa, eng kam ayollar soni 60-64 yoshlilar hissasiga to‘g‘ri kelgan, ya’ni 736,0 ming kishini tashkil etgan.

Tug‘ilishda kutilayotgan umr davomiyligi – tug‘ilgan (0 yoshdagi) insonlarning kutilayotgan o‘rtacha umr ko‘rish yillari soni. Bunda ushbu ko‘rsatkich hisoblangan yildagi yoshlar bo‘yicha o‘lim darajasi saqlanib qoladi deb hisoblanadi.

Aholining turmush darajasi insonlarning moddiy, manaviy ma’rifiy ehtiyojlarini qondirish jarayonlarini ifodalovchi ko‘p qirrali, murakkab ijtimoiy-iqtisodiy kategoriyadir.

Turmush darajasi aholi daromadlari, xarajatlari, iste’mol darajasi va uning tarkibi, uy-joy bilan ta’minlanganligi va shu kabilarni qamrab oladi. Shuning uchun ham iqtisodiy adabiyotlarda aholi turmush darajasini turli ko‘rsatkichlar tizimi bilan ifodalab, ularni turli belgilar bo‘yicha guruhlariga ajratganlar.

Professor Yo.Abdullayev aholi turmush darajasi bitta ko‘rsatkich bilan emas, aholi daromadi va turmushining turli qirralarini ifodalovchiko‘rsatkichlar tizimi bilan ifodalanishi lozim, deb yozadi. Bu tizim quyidagi asosiy bo‘limlarni o‘z ichiga oladi:

- umumlashtiruvchi sintetik ko‘rsatkichlar;
- aholining moddiy ehtiyojlarini qondirish darajasini tavsiflovchi ko‘rsatkichlar;
- aholining ma’rifiy - ma’naviy darajasini tavsiflovchi ko‘rsatkichlar;
- aholining sotsial sharoitini tavsiflovchi ko‘rsatkichlar'.

Iqtisodchi olim K.Xaqberdiyev "Aholi turmushi tushuncha sifatida keng manodagi 4 yo‘nalishdagi ko‘rsatkichlarni qamrab oladi: aholining sifat ko‘rsatkichlarni, aholining turmush darajasi, ijtimoiy xavfsizlik, atrof.muxitning sifati" deb ko‘rsatib, birinchi yo‘nalish ko‘rsatkichlariga:demografiya, aholini takror ishlab chiqarish ko‘rsatkichlari, oilalarni shakllantirish qobiliyatlari, ta’lim va kasbiy ma’horat darajalarini kiritadi.

Xulosa

2024-yil O‘zbekiston aholisi mehnat faoliyati tahlili ko‘rsatdiki, aholi soni va mehnatga layoqatli fuqarolar sonining o‘sishi mehnat bozoridagi ijobiy tendensiyalarni tasdiqlaydi. Ish bilan bandlik darajasi turli demografik guruhlarda farqlansa-da, aholi sonining katta qismi iqtisodiy faoliyatda qatnashmoqda.

Yosh tarkibi tahlili shuni ko'rsatadiki, yosh guruhlarining ish bilan bandligi ta'lim va malaka oshirish jarayonlariga bog'liq holda o'zgaradi, o'rta yoshdagi ishchi kuchi esa eng yuqori faoliyat ko'rsatkichiga ega. Jinsiy tarkib bo'yicha tahlil esa erkaklar va ayollar o'rtasidagi ish bilan bandlik yo'nalishlaridagi farqlarni ko'rsatadi: erkaklar sanoat va qurilish sohalarida, ayollar esa xizmat ko'rsatish, savdo va ta'lim sohalarida faol ishlaydi.

Turmush darajasi ish bilan bandlikka sezilarli ta'sir ko'rsatadi: turmush qurgan shaxslar oilaviy majburiyatlar tufayli ish bilan bandlik darajasini yuqori darajada saqlaydi. Aholi sonining katta bo'lishi va yuqoridagi demografik tendensiyalarni hisobga olgan holda, ushbu tahlil mehnat bozorini rivojlantirish, ishchi kuchini samarali taqsimlash va ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xudayberdiyev U., Xoliqulov A.N., Babanazarova S.A. Statistika Darslik. Samarqand.: "FAN BULOG'I" nashriyoti, "SamISI",- 2022 y. 316 bet.
2. https://stat.uz/img/demografiya-press-reliz-22_07_2024-uzb-_p62648.pdf
3. <https://stat.uz/>
4. Abdurahmonov, S. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish va mehnat bozorini tahlil qilish. Toshkent: Fan, 2022.